

Jacob B. Bull:

Rendalens sønn og Østerdalenes dikter

AV ARNE AASEN

Annen påskedag, 28. mars 1853, ble Jacob Brenda Bull født i Øvre Rendal prestegård. Om denne begivenheten har han bl.a. fortalt følgende:

Da presten, hans far Mathias Bull som var prest i Rendalen fra 1850 til 1869, om morgenen ved åttetiden var ferdig til å reise til Ytre Rendal kirke, var kampen i Rødkammeret begynt. Gamle Berte (Embretsdatter Berge) satt ved sengen, tålmodig og logn, som om dette intet var. Presten gikk like hen til sin hustrus seng. «Skal jeg vente?» spurte han. «Nei, nei», bad hun. «Reis du og gjør din gjerning. Jeg gjør min». Ja ja. I Guds navn da», sa presten og strøk henne over det drivvåte håret.

Da kom gamle Marte med noen enkle ord som falt forløsende: «Hu greier nok detta, frua», sa hun. Så reiste presten.

Ved tretiden var kampen over. Med et smil sank fruen tilbake i putene.

«Er det en gutt, Marte?» spurte hun med matt stemme.

«Jo, ja, en diger gutt. Je trur hain veg mest hele bismerpundet».

Senere på dagen kom presten opp og fikk høre av sin stolte hustru at gutten veide 23 merker.

«Mest bismerpundet», sa Marte.

Hun var ikke lite stolt, hun heller, for det var hun som hadde tatt i mot småen, enda hun ikke var utlært jordmor.

Femte mai ble gutten båret til dåpen av sin mor. Av alle dåpsbarna skrek prestens sønn mest. Han illskrek under alle prestens spørsmål. Først da klokkeren tørket hans hode med det støre hvite håndkleet, tidde han.

Statue av Vesiebiakken, skapt av Tore Skjølvik og bekostet av O. Eggen

Som før nevnt, ble faren, Mathias Bull, prest i Rendalen i 1850. Hans hustru, Henriette Margrethe, var datter av kjøpmann, senere tollbetjent i Tønsberg - Jacob Breda.

Gutten var knapt fem år da han opplevet sitt første sterke barndomsinntrykk. Han fikk se ulveslaget på prestegårdsjor-det om kvelden 18. februar 1858. Broren og han snakket ivrig om hva Hektor, den store bernardinerhunden deres, ville gjøre hvis ulvene kom og ville ta dem. Hektor var den sterkeste hund i hele verden, så han bet nok ihjel både en og to og tre - ja, ti, tyve, hundre ulver.

Men gjennom alt vårt mot sang ulvehylene og nattens mystiske stemning med sin uvilkårlige redsel. Vi sprang, den ene reddere enn den andre, oppover trappen da vi skulle legge oss, og da Marit, barnepiken, kom med Hektor, skrek vi i vill redsel. Vi trodde det var ulven selv som var kommet i huset».

Marit var fra fjelltraktene inne på Røroskanten. Jacob var veldig glad i henne. «Det hadde jeg lovet meg selv», forteller

han, «da jeg for første gang for alvor tenkte å gifte meg, jeg var dengang syv år gammel, at med Marit skulle det bli, og ikke med noen annen». Men den dagen han fikk høre at hun var blitt forlovet med en fra sin hjembygd, ble han aldeles utav seg. «Du gifte deg fra meg», storhulket han.

Da Marit skulle reise, gjemte han seg oppe på nysalen. Der fant han ham «bortsovnet fra all verdens for tidlige sorg». Marit kysset ham våken mens tårene dryppet. Hun forstod guttens bunnløse sorg.

«Je er it god for å reise», hvisket hun til prestekonen og brast i gråt.

Og så ble hun. Da brøt jubelen løs. Noen år senere døde Marit. «Straks hun var kommet i jorden», skriver Bull, «reiste jeg til en gammel god venn som aldri har sviktet i noen sorg: det svale store høyfjell».

Tre av sine lærere har Bull omtalt i sine bøker: Semming skolemester, originalen som gikk i bonjour og flosshatt, Gjærevold og Knut Veum. Gjærevold var en mesterlig eventyrforteller. Presten syntes stundom det gikk litt for langt, og kom med denne bemerkningen: «Husk på, barn, at eventyr er ikke livet. Da kom det nesten hviskende fra lærerens lepper: Men livet er ofte et eventyr.

Jacob Bull var ti år da Gjærevold reiste, og med ham eventyrene. Men eventyrets ånd var blitt tilbake. Den sang som skogsus gjennom guttens sterke fantasi.

Knut Veum, hans rette navn var Johan Håve, var likevel den skolelæreren som har betydd mest for den unge Bull. I boken ved samme navn har han skildret Veums saga.

Tidlig ble Bull interessert i jakt og fiske. Bare 14 år gammel var han med bygdens beste jegere, Lykkje-Knut og Hakken Hanestad på bjørnejakt i Kivdalen. Lykkje-Knut hadde allerede da gitt gutten den attesten at han var «dreven med børsen».

Det var Sjulius-Pær som lærte ham kunsten å fiske. Pær pleide ofte å komme til prestegården med sin fangst. En dag ba prestefruen ham om ta med gutten for å lære ham opp. Pær var ikke særlig villig til det. Men gutten lovte å holde tett med hvordan Pær tok fisk når alle andre fiskere intet fikk, og da ble han med. Løftet holdt Bull så lenge Sjulius-Pær levde. Senere har han røpet hemmeligheten i en av sine bøker.

Like etter konfirmasjonen - det var vel høsten 1868 - reiste

Bull til Kristiania og ble elev ved Nissen latin og realskole. Han avla studenteksamen med laud 1872, 19 år gammel. Han begynte å studere teologi og ble cand. teol. med haud 1876. Om sistnevnte karakter har han selv sagt at den ikke ble det han hadde ventet, fordi han ikke i alt og ett hadde fulgt de orotokse fortolkninger.

I sommerferien 1878 traff han Sigrid, sin ungdomskjærlighet igjen på setra. Da var hun 26 år gammel. Om dette møtet skriver han:

Den gamle Prestegård, malt av Ebba Bull, 1912

«Mitt liv hadde fått sin bestemmelse for glede og sorg. Tiden hadde dratt sine store merkelinjer gjennom mitt sinn og staket min vei ut. Men hvor langt hun var kommet, og hva de ti år hadde modnet i hennes sinn, ja, derom fikk jeg på en sår og underlig måte beskjed».

Så forteller Bull videre i «Storbønder og småfolk» - om sitt møte med Sigurd. Hun hadde vært glad i ham og hadde tatt det alvorlig. «Jeg begynte å forstå», sier han, «at her var noe i ferd med å breste i et helt, trofast sinn. Det grep meg så besynderlig

sterkt at hos henne var intet forandret, enda hun jo visste at hos meg var alt - en annens».

Bull ble gift med Gunvor Sophie Rytterager, datter av proprietær Johannes Rytterager i Hole på Ringerike. I «Prestens sønn» - der hun heter Dagmar Due - forteller han om sitt første møte med henne ved et barndåpsminne på Hårset. De ble gift i Kristiania 29. desember 1876. Men ekteskapet ble kortvarig. Den 23. januar 1882 døde Gunvor i Kristiania, ca. 39 år gammel.

Bull sørget dypt over tapet av sin unge hustru, og kom inn i en sjelelig krise. Ved varden på Elghø skriver han: «Min elskede mor: Du som bar meg, og fødte meg her oppe mellom disse mektige fjell. Du som lærte meg å tro på din Gud og foldet mine hender mot det evige! Mor! Jeg tror ikke mere på noen mening med livet! Jeg tror ikke mere på noen Gud og Fader i himlene! Jeg ber ikke lengre noen bønn!»

Han ble ikke prest. Han svor til resultatenes religion.

Ved Nissen pikeskole i Kristiania var han så lærer et år. Så gikk han over til journalistikken. I april 1878 grunnla han bladet Dagen. Han har utgitt det illustrerte «Folkebladet», «Illustreret Tidende for Børn» og det humoristiske ukeblad «Krydsere». Senere utga han O. A. Øverlands «Illustreret Norges Historie».

I 1879 kom hans første bok, bondenovellen «På grensen». Skuespillet «Uten ansvar» kom i 1890, «Alvorsmenn» i 1891 og «Av Norges frihetssaga» (fedrelandshistoriske dikt) i 1897. B Bull har skrevet tallrike historiske romaner, bl.a. «Dyveke» og «Dyveke i Danmark». Likeså biografier om Hans Nielsen Hauge og Henrik Wergeland og Ole Høiland.

Det sier seg selv at mye av dette måtte bli hastverksarbeid, en masseproduksjon til publikums underhold. I Bulls tilfelle måtte man regne med de ofte vanskelige vilkår han stred med, de lange reiser og skiftende oppholdssteder. En stor del av det han har skrevet, er utført så å si på flyttefot og i forbifarten. Han stred også med økonomiske vansker. Noen diktergasje fikk han aldri. Dette er ting som den høylitterære kritikk gjerne kunne legge seg på minne. I stedet forlangte de at Bull til enhver tid skulle holde strenge kunstneriske mål.

Nå er imidlertid striden om Bulls litterære kvalitet stilnet av. Mye av det han skrev, har i dag interesse for litteratur-

forskerne. Men fremdeles er han posisjon som en av landets mest leste forfattere, usvekket. Og det skyldes først og fremst hans folkelivsskildringer. Rendalen som han lærte den å kjenne i sin barndom og første ungdom, skulle alltid komme til å hvile i et magisk lys i hans mottagelige sinn. I mange år av sitt liv levde han i utlandet, mest i København, og vi vet at avstanden forstørrer og flatterer gjerne det man er glad i. I et av familiebrevene fra midten av 1880-årene som er nyttet i fri dikterisk omforming i boken «Den nye Gud», heter det: «Jeg sitter og skriver dette til deg fra min barndoms dal. Og jeg synes jeg sitter og skriver i en eng av blomster, så kjært er alt meg her oppe. Hvert sted, hvert menneskene lyser, jeg vil reise denne dal et minne. Jeg vil intet glemme, verken stort eller smått.»

Det var først og fremst med sine folkelivsskildringer fra Rendalen at han vant sin menighet. De beste av dem hører også til den hjemstadsdiktning som vil leve. Og det finnes perler blant dem som hører til ethvert norsk skolebarns lesning. Etter hvert vokste skildringene i bredden, de ble til folkelivsromaner som Fonnåfolket, «Eline Vangen», «Glåmdalsbruden», «Jutulskaret», «Østerdalskongen» og «Knut Veum».

Dermed sa Bull farvel til folkelivsskildringene, foreløpig, og ga seg i kast med en lang serie nåtidsromaner som skulle komme til å vekke atskillig strid om hans navn. Det var bøker som «Livets triumf», «Lys hevn», «Prestens sønn» og fortsettelsen «Den nye Gud», begge hensynsløst selvbekjennende. I senere år tok han folkelivsskildringene opp igjen, og det ble en ny rekke, med arbeider som «Hr. Samuel», «Hr. Samuels rike», «Jørund smed», «Thordis Eikaberg» og «Ættens øde». Det var en alminnelig innvending at de ikke holdt mål med hans ungdoms verker, men han beholdt dog sin betydelige leserkrets til siste stund.

Det var ikke bare om folk og skjebner han skrev. Noe av det mest verdifulle i mange av hans folkelivsskildringer, er hans naturbetraktninger. Vi får så å si det hele flyttet inn i stuen. Man kan formelig kjenne vårens hemmelige hviskende varsler, sansnært og duftende, når de første linnvårsfornemmelser dufter i vintersvart bar og sønnavind på vift gjemmer seg i skog og kratt. Nennsomt svakt stjernedryss, mens månens bleke skive står åndefjernt i åpen luft.

Eller han skifter over til høstens sprakende farveprakt over mark og gulnende eng. Det er de mørke kvelders og netters uvær da oktoberstormen driver sine svartekunster i trærne, når de høljende regn og blåst pisker mot vegg og rute og norda- eller sønnavind uler i murpipene alt etter som det er frost eller linnvær. Men i særlig grad dveler Bull ved midsommertidens frodige landskap når bygda døser i solmett ro og blomster og blad vugger i lun sommervind. Det er som vi ånder inn hele fjellbygdsommerens duggfriske natur med angende skog- og kløvereng.

Og sist, men ikke minst, gir han sine sansenære klare bilder av østerdalstraktenes vinter når nysnø ligger tynn og ryr over skogene.

Slik føres vi fra årstid til årstid. Og slik veksler landskap fra bok til bok.

Jacob B. Bull ble gift for annen gang i 1883 med Anna Maria Augusta Bergløf fra Stockholm. Med henne hadde han følgende barn: Olaf Jacobo Martin Luther som skulle bli et av vårt lands største lyrikere, Hjalmar August Mathias, musikkpedagog, Ebba Maria, malerinne, gift 1916 med friherre doktor C. Stiernstedt i Sverige, og Helena Maria, sangerinne.

Da Bull la penne ned utpå nyåret 1930, kunne han se tilbake på en sjeldent rik og omfattende produksjon. Nær sagt alt har han skrevet: artikler, parodier, eventyrdrama, heltetragedier, polemiske og patriotiske skuespill, folkelivsskildringer og historiske romaner, moderne tendensromaner og biografiske verker, regler og rim for barn. Dertil kommer hans journalistikk og rike lokalhistoriske forfatterskap som bl.a. resulterte i bygdeboka for Rendalen og slektsbok for Øvre Rendal. Den siste ble ferdigskrevet av hans sønn, Hjalmar Bull i 1940, da faren døde i 1930. Jacob Breda Bull ble ridder i 1911 av St. Olavs Orden av 1. klasse. Han ligger gravlagt ved Ytre Rendal kirke.